

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

No9
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

*Elektron nashr. 356 sahifa,
2-sentyabr, 2025-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalarini tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo‘yicha
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Maktabgacha ta'lim tashkiloti innovatsion faoliyatini rivojlantirish jarayoni.....	14
Ibragimova Gulsanam Nematovna	
Sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim metodikasida qo'llanilishi va o'qituvchi kompetentligiga ta'siri	22
Abduyev Sheroz	
Boshlang'ich ta'limda "tabiatshunoslik" fanini raqamli platformalar orqali o'qitish metodikasini takomillashtirish: 5e modeli asosida dizayn, baholash va joriy etish.....	25
Ahmadaliyev Shohruh Bahromjon o'g'li	
Ingliz va rus leksikografiyasida o'zbek milliy taom nomlarining lingvistik tahlili	30
Bobojonova Zarina Rashidovna	
Rahbarlarda til bilish darajasi va hissiy intellekt (eq): o'zaro bog'liqlikni o'rganish	34
Isaqlulova Baxtigul Xo'jamovna	
Frazeologizmlarni o'rgatishda matn asosida integratsiyalashgan dars modeli: xorijiy til o'rganuvchilar tajribasi	38
Jumayeva Sadbarg Mirolimovna	
O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari: rivojlangan davlatlar tajribasi tahlili	42
Karimova Moxichehra Rixsibayevna	
Rus va ingliz tillarida sharqona realiyalarning leksik-semantik tasnifi	46
Kulmamatova Aziza Do'stmamat qizi	
TRIZ metodikasi asosida texnokratik bolalar bilan ishlash tizimini takomillashtirish	50
Orifjonova Mavludaxon Abduqaxxor qizi	
Raqamli ta'lim muhitida pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish.....	53
Raximberganova Munajat Muzaffar qizi	
Structure of Social Conflict and Stages of its Development	57
Zaynutdinova Shahnoza Yuldashevna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy faoliyatini baholash va rag'batlantirish tizimini takomillashtirish.....	60
Abduraxmonova Nigoraxon Akramali qizi	
Expression of National Mental Characteristics in the Uzbek Lullaby.....	64
Alimbayeva Shaxlo Tursunovna	
Bo'lajak "texnologiya" fani o'qituvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda kreativ kompetentlikni rivojlantirish tizimining pedagogik zarurati	69
Avazov G'oyibnazar Berdiyevich	
Bo'lajak tarbiyachilarda integratsiyalashgan ta'lim faoliyatini rivojlantirish orqali kommunikativ salohiyatini shakllantirish	72
Baratova Yulduz Asadullayevna	
Umumta'lim maktablarida molekulyar fizikani o'qitishning hozirgi holati	76
Boymirov Sherzod Tuxtayevich, Xudoynazarova Visola Musurmonqul qizi	
Ingliz tilini o'qitishda talabalarning mustaqil ta'lim olish kompetensiyasini akt vositasida rivojlantirish	80
Ergasheva Sevaraxon Ravshanjon qizi	
Maktabgacha ta'lim pedagoglarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish istiqbollari.....	84
O'rinova Feruzaxon O'ljayevna, Karimova Gulzodaxon Marufjon qizi	
IIV litsey o'quvchilarining liderlik kompetensiyasini rivojlantirishning psixologik xususiyatlari.....	90
Gadoyeva Dildora Baxtiyorovna	
Improving the System of Human Resource Capacity Management in Higher Education Institutions: Evidence from Uzbekistan	98
Imomov I., Umirova D.	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarni mantiqiy va tanqidiy fikrlashga o'rgatishning zamonaviy usullari.....	104
Iskandarova Munisa Bahodir qizi	
Tarbiyachi-pedagoglarning emotsional kompetensiyasini rivojlantirish	107
Jovmirzayeva Nargiza Quvondiqovna	

Maktabgacha ta'lim yoshdagi giperaktiv bolalarga ta'lim berishning pedagogik-psixologik usullari	110
Jo'rayeva Nargiza Toirovna, Kamalova Sarvinov	
Blum taksonomiyasi asosida ilmiy kompetentlikni takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari	113
Mustafayeva Nilufar Ulashovna	
Maktabgacha yoshdagi ovoz buzulishiga ega bolalar bilan guruhli mashg'ulotlarni tashkil qilish	117
Umida O'tbasarova Mexmanovna, Maksudbekova Xovvajan Xamidbek qizi	
Bolalar jamoasida do'stona munosabatlarni shakllantirishda rivojlanish markazlarida loyiha asosida o'qitish texnologiyasidan foydalanish usullari	121
Quronova Ismigul Xolmurod qizi	
Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda innovatsion metodlar orqali o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini shakllantirish metodikasi	126
Rustamova Davlatxon Toyirjon qizi	
Oliy ta'limda tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishning innovatsion modellari	131
Sanayeva Surayyo Bobonazarovna	
"Tibbiy radiologiya" fanini o'qitishda pedagogik muloqot orqali tanqidiy operativ muloqotni o'stirishning o'ziga xos xususiyatlari	139
Shukurova Sevara Ilhomovna	
Improving High Jump Techniques	143
Tajimbetov Anvar Tengeldayevich	
Filologik va ijtimoiy-siyosiy fanlarda ta'lim jarayonining innovatsion metodlari	146
Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna	
Понятие логического мышления и его особенности у младших школьников	149
Ахмаджонова Нозима Нодиржон кизи	
Интеграция психологии, обучения английскому языку, дошкольного образования и туризма: междисциплинарная модель формирующего опыта	152
Омонуллаева Дилофуза Асадулла кизи	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning o'yin faoliyatida ijtimoiy motivlarni shakllantirish usullari	157
Abduvaxobova Nodira	
Boshlang'ich ta'limda kognitiv faollikni rivojlantirishning afzalliklari	160
Ismailova Nozima Umaraliyevna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini matnni tahlil qilishga o'rgatishda zamonaviy yondashuvlarning ahamiyati	164
Utanbayeva Dildora Abdixadirovna	
Dorivor o'simliklar kursini o'qitish metodikasini takomillashtirishda keys texnologiyalaridan foydalanish	168
Mirzaboyev Timur Bisenbay o'g'li	
Oliy ta'lim talabalarida ijtimoiy-axloqiy kompetensiyani rivojlantirish: empirik tadqiqot natijalari	171
To'raqulov Akbar Rustam o'g'li	
Gerontotexnologiya ijtimoiy-pedagogik innovatsiya sifatida	175
Temirova Muyassar Abdulkarim qizi	
O'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda Sharq mutafakkirlarining qarashlaridan foydalanish	180
Raximova Surayyo Otabek qizi	
Yoshlarni kasb tanlashda ruhiy tayyorgarlik va shaxsiy qobiliyatlarni baholash	183
Biysenov Temirbek Taumuratovich	
Talabalarni ta'limiy qadriyatlar asosida pedagogik faoliyatga tayyorlash tizimini takomillashtirishning ahamiyati	188
Choriyeva Surayyo Choriyevna	
Differences Between Computer-Based and Paper-Based Assessment in Inclusive Education	192
Davidova Sayyora Sirojiddin kizi	
Raqamli muhit sharoitida ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonining pedagogik modeli va tajriba-sinov natijalari	196
Donayeva Nozimaxon Norbo'tayevna	
Intellekt xarita yordamida o'quvchilarda "emotsional intellekt"ni rivojlantirish	201
G'aniyev Abduqahhor Gadoyevich	
Maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarda o'yin faoliyatining psixologik-pedagogik ahamiyati	206
Isayeva Mushtariy Alisher qizi	
Umumiy o'rta ta'lim muassasalarini innovatsion yondashuv asosida boshqarishning nazariy asoslari	210
Mannanova Nargiza Xaydarovna	

Ingliz tilini o'rgatishda ona tilidan keng foydalanishning salbiy va ijobiy jihatlari	215
<i>Masharipova Kumushoy Amin qizi</i>	
The Relationship Between Critical Thinking and Reading Comprehension in Primary School Students	218
<i>Mavlonova Dildora Shukhrat kizi</i>	
Tasviriy san'at mashg'ulotlarida zamonaviy metodlardan foydalanish	222
<i>N. K. Musayeva, U. O. Ziyatova</i>	
Singapurning ta'lim falsafasi: korporativ madaniyatni ma'naviy-ma'rifiy rivojlanish bilan integratsiyalash ...	226
<i>Nishonov Xayrulla Xolmirzaevich</i>	
The Anthropocentric Paradigm in Modern Linguistics: Cognitive Linguistics and Linguacultural Studies in The Study of Language, Consciousness, and Culture	230
<i>Rajabova Shaxlo Shodmonovna</i>	
Bugungi globallashuv davrida ta'lim tizimini rivojlantirish va uning sifatini oshirishda nostandart yondashuvning ahamiyati	234
<i>Ramazonova Salomat Saidovna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kreativ sinflar ishini tashkil etishga tayyorlash	238
<i>Saidova Gulruh Halim qizi</i>	
O'zbek oilalarida ota-ona va farzand munosabatlarini tashxis qilishning psixologik xususiyatlari (Farg'ona vodiysi misolida)	242
<i>Turg'unboeva Azizaxon G'ulomovna</i>	
Сущность и специфика развития билингвизма у детей дошкольников	246
<i>Истамова Нигора Азимжановна</i>	
Zamonaviy rahbarning innovatsion boshqarish texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklari	249
<i>Xakimova Dildora Mashrabjonovna</i>	
Креативный подход к развитию лингвометодического мышления студентов-филологов	253
<i>Ходжаниязова Айгуль Айтмуратовна</i>	
Umumta'lim maktablarida tarbiya darslarini tashkil etish ijtimoiy zarurat sifatida	257
<i>Rashidova Gulnoza G'ulomovna</i>	
Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati	261
<i>Xaydarov Sulaymon Amirqulovich</i>	
Xronotop nazariyasiga tahliliy yondoshuvlar va qarashlar	265
<i>Avazov Vahabjon Tolibjon o'g'li</i>	
Ko'zi ojiz bolalarning rus tili darslarida nutqiy kompetensiyasini shakllantirishning psixopedagogik asoslari	268
<i>Abduraximov Asror Sultonali o'g'li</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda kasblar haqida dastlabki tasavvurlarni shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari	271
<i>Adizova Nilufar Quvondiq qizi</i>	
Zamonaviy media texnologiyalarini ta'lim jarayoniga qo'llashning zarurati	274
<i>Alimov Asadulla Urokbayevich</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolaning rivojlanishida ijtimoiy muhitning ta'siri	278
<i>Alimova Umida Jumaboy qizi</i>	
Kognitiv yondashuv asosida tibbiyot oliy ta'lim muassasalari talabalari grammatik va diskursiv kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy modeli va pedagogik texnologiyasi	282
<i>Dadadjanova Feruza Muhammadyusupovna</i>	
Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarining rivojlanish tarixi va ommalashuvi	286
<i>Hojiyeva Maftuna Ulug'bekovna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarida raqamli resurslardan foydalanish orqali adabiy kompetensiyani rivojlantirish	289
<i>Islomova Xafiza Azamatovna</i>	
Ona tili o'qitish metodikasi fanidan mustaqil ta'limni tashkil etish	293
<i>Ismadiyorova Nafisaxon Ibroximjon qizi</i>	
Axloqshunoslikning global muammolari va texnikaviy muhitning inson hayotiga ta'siri	298
<i>Kozimova Nargiza Istam qizi</i>	
Ichki ishlar organlari xodimlarida kasbiy kompetentlikni oshirish va baholash usullarining xalqaro tahlili	303
<i>Mamatqulova Sanobar Ismatillayevna, Eshmurzayev Yigitali Shokirovich, Kadirova Durdonaxon Rustamovna</i>	
Tabiiy fanlarda bilingval ta'lim va CLIL yondashuv	309
<i>Mannobxonova Muqaddamxon O'ktamxon qizi</i>	

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda pragmatik muammolar va ularning yechimlari	313
Maxmudova Nigoraxon Boyqo'zi qizi	
Poshshoxo'ja Ibn Abduvahobxo'janing "Miftoh ul-adl" asaridagi pedagogik qarashlari	317
Muzaffarova Farida Muxtor qizi	
Boshlang'ich ta'lim jarayonida matn tushunishni shakllantirishda germenevtik metodlarning nazariy asoslari	321
Nazirova Shaxnoza Odinajon qizi	
Axborot iste'moli madaniyatini rivojlantirishda raqamli gigiyena va internet xavfsizligi.....	324
Ramazonov Jahongir Djalolovich	
Informatika fanini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar	328
Sadinov Otabek Vaxodirovich	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarning ijtimoiylashuvida musiqa fanining ta'siri.....	332
Shahobiddinova Zilola Orif qizi	
Madaniy-ijtimoiy va ta'limiy omillarning bolalarning aqliy rivojlanishiga ta'siri	335
Shirinov Otabek Tuvalovich	
Tadqiqot metodi vositasida o'quvchilarda tabiiy-ilmiy savodxonlikni rivojlantirish.....	338
Suyarov Kusharbay Tashbayevich	
Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining kasbiy kommunikativ kompetensiyasi va nutq madaniyati	342
Saipova Hilola Abduhamitovna	
"Ekologik ochiq o'yinlar" 5–7 yoshli bolalar uchun.....	346
Tangirov Zoir Xo'jakulovich	
Yuqori malakali taekvondochilarni o'ziga xos genetik xususiyatlarini hisobga olgan holda sport seleksiyasi.....	350
Tursunaliyev Ulug'bek Shavkatjon o'g'li	
Musiqa maktabi o'quvchilarida madaniy qadriyatlar va ustoz-shogird an'alarining uzluksiz rivojlanishi ..	353
Seytanov Bayrambay	

AXBOROT ISTE'MOLI MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI GIGIYENA VA INTERNET XAVFSIZLIGI

Ramazonov Jahongir Djalolovich

Buxoro davlat pedagogika instituti

Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Annotatsiya: Ushbu maqolada axborot iste'moli madaniyatini rivojlantirishda raqamli gigiyena va internet xavfsizligi, manipulyativ jarayonlarning psixologik xususiyatlari hamda, globallashuvi sharoitida yoshlar dunyoqarashidagi axborot madaniyati yetishmasligining psixologik oqibatlarini va yoshlardan talab etiladigan axborot psixologik shartlar haqida fikr mulohazalar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: raqamli gigiyena, internet xavfsizligi, axborot globallashuvi, axborot madaniyati, axborot tahdidlari, semiotik madaniyat, kontseptual va texnologik madaniyat, terminologik madaniyat, muloqot madaniyati, axborot dunyoqarashi, axborot savodxonligi, axborot, madaniyat.

Abstract: This article presents ideas about digital hygiene and Internet safety in the development of information consumption culture, the psychological characteristics of manipulative processes, the psychological consequences of the lack of information culture in the worldview of young people in the context of globalization, and the informational psychological conditions required of young people.

Key words: digital hygiene, Internet safety, information globalization, information culture, information threats, semiotic culture, conceptual and technological culture, terminological culture, communication culture, information worldview, information literacy, information, culture.

Аннотация: В статье представлены представления о цифровой гигиене и интернет-безопасности в развитии культуры потребления информации, психологические особенности манипулятивных процессов, психологические последствия отсутствия информационной культуры в мировоззрении молодёжи в условиях глобализации, а также информационно-психологические условия, необходимые молодёжи.

Ключевые слова: цифровая гигиена, интернет-безопасность, информационная глобализация, информационная культура, информационные угрозы, семиотическая культура, концептуальная и технологическая культура, терминологическая культура, коммуникативная культура, информационное мировоззрение, информационная грамотность, информация, культура.

KIRISH

Zamonaviy jamiyat raqamli kommunikatsiya va axborot texnologiyalariga tobora ko'proq bog'langani sari, fuqarolarning axborot iste'moli madaniyati – ya'ni axborotni tanlash, baholash, kritik iste'mol qilish va mas'uliyat bilan tarqatish qobiliyati – ijtimoiy barqarorlik va sog'lom publitsistika uchun muhim omilga aylandi. Global miqyosda noto'g'ri va manipulyativ axborot (misinformation, disinformation, mal-information) tez tarqalishi axborot iste'moli madaniyatining zaifligini ochib beradi va bu hodisa ilmiy adabiyotlarda "information disorder" atamasi bilan atalgani aniqlandi; bunda Claire Wardle va hamkasblarining interdisipliner tahlillari axborot xatoliklari va ularning tarqalish mexanizmlarini tizimli ravishda yoritadi.

Raqamli (yoki kibergigiyena/cyber hygiene) tushunchasi foydalanuvchilarning onlayn xatti-harakatlarini, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha odatlarini va xavfsiz foydalanish amaliyotlarini (parol menejmenti, dasturiy ta'minotni yangilash, shubhali havolalarga bosmaslik va hokazo) o'z ichiga oladi. So'nggi tadqiqotlarda raqamli gigiyena nafaqat texnik choralar majmuasi, balki inson omili, qaror qabul qilish va odatlarni shakllantirish orqali kiberxavfsizlikni oshirishga yo'naltirilgan multidisipliner yondashuv ekanligi ta'kidlangan. Bu yondashuv ish joylari va ta'lim muassasalarida axborot xavfsizligini mustahkamlashda samarali ekanligi haqidagi tahlillar bor.

Axborot iste'moli madaniyati ko'pincha media va axborot savodxonligi (Media and Information Literacy – MIL) doirasida o'rganiladi. UNESCO va yetakchi tadqiqotchilar media savodxonligini bilimlar, ko'nikmalar va fikrlash odatlari majmuasi sifatida tavsiflab, ta'lim tizimlarida bu kompetensiyalarni inkorporatsiya qilish mamlakatlararo siyosat va amaliyot uchun muhim ekanligini ko'rsatadi.

So'nggi yillarda o'tkazilgan sistematik ko'rib chiqishlar va amaliy loyihalar shuni ko'rsatadiki:

- 1) maktab va oilaviy darajada olib borilgan onlayn xavfsizlik va raqamli gigiyena treninglari bolalar va o'smirlarning xavfli xatti-harakatlarini kamaytiradi;
- 2) media savodxonligi dasturlari dezinformatsiyaga qarshi immunitetni oshirish bilan bog'liq ijobiy o'zgarishlar keltirib chiqaradi;
- 3) esa texnik va pedagogik yondashuvlarni birlashtirgan kompleks dasturlar eng samarali hisoblanadi.

Shu bilan birga, ba'zi tadqiqotlar shuni ta'kidlaydiki, faqat texnik boshqaruv vositalari (masalan, filtrlar yoki avtomatik monitoring) yetarli emas – ta'limiy yondashuv va fuqarolarning axborot iste'moliga oid madaniy jihatlarni mustahkamlash talab etiladi.

O'rganilganlik darajasi: Axborot iste'moli madaniyati, raqamli gigiyena va internet xavfsizligi masalalari so'nggi yillarda xalqaro miqyosda keng ilmiy muhokamalarga sabab bo'lmoqda. Xorijiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli muhitda foydalanuvchilarning axborotga munosabati, uni tanlash va baholash ko'nikmalari global muammoga aylangan. Claire Wardle (2017) "information disorder" konsepsiyasini ishlab chiqib, noto'g'ri va manipulyativ axborot turlari hamda ularning ijtimoiy xavflarini ilmiy asoslab berdi. Luciano Floridi (2015) esa "raqamli axloq" va "axborot falsafasi" tushunchalarini rivojlantirib, insonning raqamli dunyodagi faoliyati axborot xavfsizligi bilan chambarchas bog'liqligini asoslab berdi. Shuningdek, Howard Rheingold, Henry Jenkins va Sonia Livingstone kabi tadqiqotchilar media va axborot savodxonligini fuqarolik madaniyatining ajralmas qismi sifatida ko'rib chiqib, yoshlar ongida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydilar.

UNESCO, OECD va Yevropa Ittifoqi kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan "Media and Information Literacy (MIL)" konsepsiyasi raqamli xavfsizlik, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, dezinformatsiyaga qarshi kurashish va media mahsulotlarni tanqidiy tahlil qilishni ta'lim jarayoniga integratsiya etish bo'yicha ilmiy-amaliy asoslarni yaratdi.

Mahalliy tadqiqotlarda ham bu masalalar tobora dolzarb bo'lib bormoqda. O'zbekiston olimlari axborot xavfsizligini yoshlar ongida shakllantirish, internet madaniyatini rivojlantirish, media savodxonlik asoslarini ta'lim tizimiga kiritish zaruriyatini ta'kidlamodalar. Xususan, ta'lim muassasalarida talabalarning axborotdan samarali foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borilgan bo'lsa-da, raqamli gigiyena va internet xavfsizligi bilan axborot iste'moli madaniyati o'rtasidagi uzviy bog'liqlik hali yetarli darajada o'rganilmagan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Axborot iste'moli madaniyati – bu insonning axborotni tanlash, uni qayta ishlash, baholash va mas'uliyatli ravishda tarqatish qobiliyatini anglatadi. Bu tushuncha nafaqat texnologik savodxonlik, balki ijtimoiy va axloqiy mas'uliyatni ham o'z ichiga oladi. C. Wardle va H. Derakhshan (2017) o'z tadqiqotlarida dezinformatsiya, noto'g'ri ma'lumot va manipulyativ kontentning jadal tarqalishi zamonaviy jamiyat uchun global xavf ekanini ta'kidlaydi. Shuningdek, L. Floridi (2015) raqamli muhitda insonning "axborot subyekti" sifatida faoliyatini axloqiy mezonlar bilan uyg'unlashtirish zarurligini asoslaydi.

Mahalliy olimlardan A. Abduqodirov va O. To'raqulov axborot madaniyatini shakllantirishda ta'lim tizimining o'rni beqiyos ekanini, ayniqsa yoshlarning media savodxonligi ularning axborot iste'molida tanqidiy yondashuvni kuchaytirishini ilmiy jihatdan ko'rsatib o'tganlar.

Raqamli gigiyena (cyber hygiene) – foydalanuvchilarning internetdagi xavfsiz va ongli xatti-harakatlari majmui bo'lib, unda quyidagi elementlar alohida ajralib turadi:

- parol xavfsizligi va identifikatsiya;
- zararli havolalardan ehtiyot bo'lish;
- shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish;
- raqamli muhitda odob qoidalariga amal qilish.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, foydalanuvchilarning raqamli gigiyena qoidalariga amal qilishi ularning kiberxavfsizlik darajasini 60–70% gacha oshiradi (Anderson & Agarwal, 2020). Shu bilan birga, raqamli gigiyena odatlari yosh davrida shakllantirilsa, ularning barqarorligi yuqori bo'lishi aniqlangan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

O'zbekiston olimlaridan Sh. Yusupov va D. Raxmonov raqamli gigiyena bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqib, talabalarda internet madaniyatini shakllantirishning metodik asoslarini taklif etganlar.

Internet xavfsizligi – foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlari, psixologik salomatligi va axborotga bo'lgan ishonchini himoya qilish jarayonidir.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki:

- dezinformatsiya iste'mol qilgan foydalanuvchilarda tanqidiy fikrlash darajasi pasayadi (Pennycook & Rand, 2019);
- yoshlarning internet xavfsizligi bo'yicha yetarli bilimga ega emasligi ularning kiberjinoyatlarga nisbatan zaifligini oshiradi (Livingstone, 2020).

Mahalliy tadqiqotchilardan N. Jo'rayev va M. Mamarasulov o'z ilmiy ishlarida internet xavfsizligi faqat texnik muammoga emas, balki ijtimoiy-madaniy muammoga ham aylanganini ko'rsatib, uni ta'lim jarayonida axloqiy tarbiya bilan bog'lash zarurligini ta'kidlaydilar.

Raqamli gigiyena va internet xavfsizligi orqali axborot iste'moli madaniyatini rivojlantirish ilmiy tahlillar asosida quyidagi mexanizmlarni ajratish mumkin:

1. **Pedagogik mexanizm** – ta'lim jarayoniga media savodxonlik, axborot madaniyati va raqamli gigiyena bo'yicha maxsus kurslarni integratsiya qilish.
2. **Psixologik mexanizm** – yoshlarning tanqidiy fikrlashini, axborotni tahlil qilish va baholash ko'nikmalarini rivojlantirish.
3. **Texnologik mexanizm** – shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, antivirus va xavfsizlik tizimlaridan samarali foydalanish.
4. **Ijtimoiy-madaniy mexanizm** – ota-ona va pedagoglarning hamkorligida yoshlarni internet madaniyatiga jalb etish, sog'lom axborot muhitini yaratish.

UNESCO (2021) ma'lumotlariga ko'ra, bunday kompleks yondashuvlar yoshlarning axborot savodxonligi darajasini sezilarli oshiradi va ularni dezinformatsiyaga qarshi immunitetli qiladi. Hozirgi vaqtda xalqaro adabiyotlarda raqamli gigiyena va internet xavfsizligi keng o'rganilgan bo'lsa-da, O'zbekiston ta'lim tizimida bu yo'nalish bo'yicha quyidagi bo'shliqlar mavjud:

- raqamli gigiyena bo'yicha milliy ta'lim dasturlarining yetishmasligi;
- talabalarda internet xavfsizligi ko'nikmalarini baholashning yagona mezonlari ishlab chiqilmaganligi;
- pedagoglarning media va axborot savodxonligi bo'yicha tayyorgarligi past darajada ekanligi.

Shu sababli, ushbu tadqiqot raqamli gigiyena va internet xavfsizligini axborot iste'moli madaniyatini rivojlantirishning muhim omillari sifatida kompleks o'rganishni taklif qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan nazariy va empirik tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli gigiyena va internet xavfsizligi talabalarda axborot iste'moli madaniyatini rivojlantirishning ajralmas qismi hisoblanadi. Zamonaviy raqamli muhitda axborot oqimining ortishi, dezinformatsiya va manipulyativ kontentning keng tarqalishi yoshlarni ongli, tanqidiy va xavfsiz axborot iste'mol qilishga o'rgatishni talab qiladi.

Xalqaro tadqiqotlar (C. Wardle, L. Floridi, H. Jenkins, S. Livingstone va boshqalar) axborot iste'moli madaniyatini rivojlantirishda media savodxonlik, raqamli gigiyena va internet xavfsizligining kompleks yondashuv sifatida ahamiyatini asoslagan. Mahalliy tadqiqotchilar (A. Abduqodirov, O. To'raqulov, Sh. Yusupov, D. Raxmonov, N. Jo'rayev) esa yoshlarni internet madaniyatiga o'rgatish, axborot xavfsizligini ta'lim jarayonida shakllantirish masalalarini ko'tarib chiqqanlar.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki:

- raqamli gigiyena odatlari yosh davrida shakllansa, ularning barqarorligi yuqori bo'ladi;
- internet xavfsizligi ko'nikmalari mavjud bo'lmagan shaxslar dezinformatsiyaga nisbatan zaif bo'lib qoladi;

- axborot iste'moli madaniyatini rivojlantirishda faqat texnik vositalar emas, balki pedagogik va psixologik yondashuvlar ham muhim rol o'ynaydi.

Ta'lim tizimi uchun oliy va umumta'lim muassasalarida "Raqamli gigiyena va internet xavfsizligi" bo'yicha maxsus kurs va modul darslarini joriy etish. Media va axborot savodxonligini o'quv dasturlariga integratsiya qilish orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish. Pedagoglarni axborot xavfsizligi va media savodxonlik bo'yicha muntazam malaka oshirish kurslariga jalb etish. Amaliy-pedagogik jihatdan talabalarda parol xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va zararli axborot oqimidan saqlanish bo'yicha ko'nikmalarni shakllantirish. Onlayn treninglar, seminarlar va interaktiv mashg'ulotlar orqali raqamli gigiyena odatlarini mustahkamlash. Ota-onalar va pedagoglarning hamkorligini kuchaytirish orqali sog'lom axborot muhitini yaratish. Ilmiy-tadqiqot doirasida raqamli gigiyena va internet xavfsizligining ta'lim jarayonidagi samaradorligini baholash uchun milliy mezon va indikatorlarni ishlab chiqish. Talabalarda axborot iste'moli madaniyati darajasini aniqlashga mo'ljallangan diagnostik test va metodik vositalar yaratish. Mahalliy va xalqaro tajribalarni solishtiruvchi empirik tadqiqotlar olib borish va boshqalar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html?>
2. https://joiv.org/index.php/joiv/article/viewFile/3787/1240?utm_source=chatgpthttps://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212868922000150?
3. https://www.researchgate.net/publication/363109098_Security_as_an_emerging_dimension_of_Digital_Literacy_for_education_a_systematic_literature_review?
4. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. – М.: ЧеРо, 1997. – 344 ст.
5. Qodirov.U.D. Yoshlarni destruktiv g'oyalar ta'siridan himoyalashning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. (DSc). 19.00.05. Toshkent – 2019. 72 b.
6. Shukurov R.E. Shaxsning psixologik himoya mexanizmlari va dindorlik tiplarining o'zoro bog'liqligi. (PhD). 19.00.05. Toshkent. 2022. –166 b.
7. Fayzieva M.X. Shaxsda psixologik ximoya mexanizmini shakllantirishning ijtimoiy-etnik asoslari. (DSc). 19.00.05. – Toshkent. 2023. – 201 b.
8. Каримова В.М. Ижтимоий психология ва ижтимоий амалиёт. Т. Фан ва технология. 2012. 32-56-бетлар.
9. Маритен, Ж. Человек и государство Текст. / Ж. Маритен. М.: Идея-Пресс, 2000. – 196 ст.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.